

Digital Solidarity Networks In Combating Poverty From The Communication Perspective

Hacer Ateş^{1,a,*}, Şahinde Yavuz^{2,b}

¹ Public Relations and Advertising, Communication Faculty, Trabzon University, Trabzon, Türkiye

² Public Relations and Advertising, Communication Faculty, Trabzon University, Trabzon, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 24/04/2024

Accepted: 08/04/2025

ABSTRACT

The problem of poverty is a deep and complex issue that gives rise to some of the most painful stories in societies. During times of crisis, these painful stories increase significantly, turning poverty into an inescapable vortex. The central question of this study is how the phenomenon of digital solidarity, which emerges during crises, shapes its role in fighting poverty. This study aims to examine digital solidarity networks that operate to meet the urgent basic needs of individuals who are affected by the worsening poverty problem during the pandemic, using a communication-centered approach. To explore the research topic in depth, the Grounded Theory Methodology was adopted, and 10 organizations which are engaged in digital solidarity activities on a national scale were analyzed. In-depth interviews were conducted with authorized representatives of these organizations, and the recordings and field notes were meticulously analyzed and reported. The findings confirm the assumption that both poverty and tendencies toward solidarity increased during the pandemic crisis. Furthermore, the results reveal that the developed solidarity strategies have influenced anti-poverty policies. The study also identifies the advantages and limitations of digital solidarity communication, suggesting that they provide significant insights in the field of poverty alleviation. Another important finding is that, appealing to people's sense of trust by promoting transparency and visibility, these organizations facilitate a rights-based approach to fighting poverty. Additionally, the strategies developed, emphasize benefit-oriented actions by fostering multilateral cooperation.

Keywords: Poverty, Solidarity, Digital Solidarity, Solidarity Networks and Grounded Theory Methodology.

İletişim Bakış Açısından Yoksullukla Mücadelede Dijital Dayanışma Ağları¹

Öz

Yoksulluk sorunu, toplumların en acı hikayelerinin yazılmasına yol açan derin ve karmaşık bir meseledir. Kriz zamanlarında ise bu acı hikayeler büyük bir artış göstererek, yoksulluğun içerisinde çıkmaz bir girdaba dönüşmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın temel sorusu; kriz zamanlarında ortaya çıkan dijital dayanışma olgusunun, yoksullukla mücadele alanındaki rolünün nasıl şekillendiğidir. Bu çalışmada; Covid-19 pandemisiyle birlikte artış gösteren yoksulluk sorunundan etkilenen insanların acil temel ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet gösteren dijital dayanışma ağlarını iletişim temelli bir yaklaşımla incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, araştırma konusunun derinlemesine keşfedilebilmesi için Gömülü Teori Metodolojisi benimsenmiş ve ulusal ölçekte dijital dayanışma faaliyetleri bulunan 10 oluşum ele alınmıştır. Bu oluşumların yetkili konumdaki temsilcileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtlarının ve tutulan alan notlarının titizlikle analizi gerçekleştirilmiş ve raporlanmıştır. Araştırma sonuçları; yoksulluğun ve dayanışma eğiliminin pandemi krizinde artış gösterdiği varsayımını doğrulamakla birlikte, geliştirilen dayanışma stratejilerinin yoksullukla mücadele politikalarına etki ettiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dijital dayanışma iletişiminin avantaj ve sınırlılıkları belirlenerek, yoksullukla mücadele alanında dikkate değer verileri oluşturdukları düşünülmektedir. Çalışmanın diğer önemli sonuçları; bu oluşumların hak temelli bir mücadeleye olanak tanıdığını, şeffaflık ve görünürlük kazanarak insanların güven duygusuna hitap ettiklerini göstermiştir. Bununla birlikte geliştirilen mücadele stratejilerinin, çok taraflı olarak iş birliğini gözeterek fayda odaklı hareket ettikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Dayanışma, Dijital Dayanışma, Dayanışma Ağları ve Gömülü Teori Metodolojisi.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a hacerrates@gmail.com

^b 0000-0002-6430-544X

| ^b sahinde.yavuz@gmail.com

^b 0000-0002-8592-3327

How to Cite: Ateş, H., Yavuz, Ş. (2025). Digital Solidarity Networks In Combating Poverty From The Communication Perspective, Electronic Cumhuriyet Journal of Communication, 7(1): 43-57, DOI: 10.54089/ecider.1555027

¹ Bu çalışma, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Tezli Yüksek Lisans Programı için hazırlanan "İletişim Bakış Açısından Yoksullukla Mücadelede Dijital Dayanışma Ağları" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Ekonomik sorunlar, salgın hastalıklar, depremler, yangınlar, seller ve henüz ön görülemeyen pek çok afet; sonu felaketlere götüren süreçleri ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçler toplumu derinden sarsarken, özellikle sosyoekonomik risk ve tehlikelere karşı korunma gücü en düşük olan yoksullara zarar vermektedir. Ani gelişen krizlerin yarattığı kaos ortamı yoksulların ellerindeki kaynakları kaybetmelerine sebep olurken, diğer taraftan yeni yoksulların da bu çembere katılmasına yol açmıştır. Bu bakımdan kriz durumları; yoksulluğun artışı önleme ve yeni yoksulların oluşumunu engelleme noktasında hızlı müdahalelerle insanları desteklemenin elzem olduğu zamanlardır. Ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik etkiler bakımından Covid-19 pandemisi de böyle bir kriz durumu olarak değerlendirilerek araştırmaya konu olmuştur. Covid-19 pandemisi özelinde kriz zamanlarında ortaya çıkan acil gereksinimlere cevap verebilmek üzere, kriz anında ve kriz sonrasında kritik görev üstlenen dijital görünürlüğe sahip, dayanışma ağları ele alınmıştır. Bu kapsamda Covid-19 pandemisinin etkileri temel alınarak araştırma fikri oluşturulmuş ve araştırma sürecindeki gözlemler ışığında çalışma geliştirilmiştir.

Güncelliğini insanlık tarihi boyunca yitirmemiş olan yoksulluk olgusunu ve henüz güncel sayılabilecek olan Covid-19 pandemisini içerisinde bulunduran bu çalışma, iki olgu arasında dayanışma kavramıyla bağ kurarak dijitalleşmeye evrilen konunun seyrini değerlendirmeyi amaç edinmektedir. Bu amaç kapsamında, kelebek etkisiyle pandemiyi yoksulluğa karşı dayanışmayı körüklediği ve gelişen dayanışma atmosferinde dijitalleşmenin önemli bir yer kapladığı fikri üzerinde durulmuştur. Söz konusu dayanışma pratikleri, iletişimin dijitalleşen ayağıyla birlikte ne kadar işlevseldir? Yoksulluk ve dayanışmanın insanların algısında zirveye ulaştığı bir dönem sonrasında bu kavramlar sürdürülebilir etkileri tayin edebilme potansiyeli taşımakta mıdır? Yani Covid-19 pandemisinin geride bırakmış olduğu yoksulluk pandemisinde de insanların tutumlarına yansıyan dayanışma pratikleri ne şekilde çalışacaktır? Çalışmaya konu olan bu soruları cevaplandırmak üzere öncelikle yoksulluk, dayanışma ve Covid-19 pandemisi literatüre dayalı bir şekilde ele alınmış olup, dijitalleşmenin etkileri bu kavramlarla ilişkili olarak incelenmiştir.

Dayanışmanın özellikle yoksulluk konusu bağlamında incelenmesi önemlidir. Çünkü tüm zorluklarına ve acı kayıplarına rağmen pandemi, belli bir süre içerisinde kontrol altına alınabilirken, domino etkisiyle artırdığı yoksulluk salgını, farklı koşullardan da etkilenecek, her dönem toplumlarda derin yaralar açılmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk kavramı basit anlamıyla asgari yaşam koşullarına erişememe ve zorunlu ihtiyaçların giderilmesi noktasında yetersizlik olarak anlaşılabileceği de insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklı olarak içerisinde bulunan koşullara göre ihtiyaçları sadece yeme, içme, barınma gibi hayati durumlarla sınırlı değildir. İnsan onuruna yaraşır bir

şekilde yaşamın sürdürülememesi, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının giderilememesi de yoksulluk kapsamında değerlendirilmektedir. Öyle ki günümüzde gelişen teknolojik imkânlar dâhilinde belli bir refah düzeyine ulaşamama yoksulluk sorununa işaret ederken, bir yandan da bazı toplumlarda günlük beslenme ihtiyacını giderememe yoksulluğun belirtisi olarak tanınmaktadır (Kule & Es, 2010, s. 260). Bu bakımdan yoksulluk geniş kapsamlı ve bağlamına göre göreceli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz koşulları hesaba katıldığında yoksulluk büyük oranda neoliberal küreselleşme ilişkisi çerçevesinde irdelenmiştir. Küreselleşme olgusu ortaya çıkış sebepleri, belli başlı özellikleri ve etkileri bakımından dünyada yaygınlaşan neoliberal iktisat politikaları ile ilişkilendirilerek tartışılmış ve neoliberal küreselleşme kavramı bu kapsamda belirginleşmiştir (Şenses, 2004, s. 1). Yeni küresel dünya düzeninde, az gelişmiş uluslara dışa açık bir ekonomik yapı sunulmakla birlikte, kamuya yönelik sosyal altyapı faaliyetleri kâr amacı kapsamında finansal sermayenin alanına çekilmeye çalışılmaktadır. Özellikle uygulanan neoliberal politikalarla birlikte emek piyasası da köklü değişimlere uğramaktadır. Neoliberal politikalarla gerçekleşen düzende, emeğin korunması yerine sömürüye açık bir hale gelmesiyle karakterize olan bir tablo karşımıza çıkmakta, işsizlik ve yoksulluk sorununun küresel ölçekte daha da derinleştiği düşünülmektedir (Yeldan, 2002, s. 8-9).

Pandemiyi yarattığı korku ve belirsizlik, distopik görünümü sebebiyle toplumlarda psikososyal sorunlara yol açmasının yanında, ekonomik anlamda büyük etkileri de beraberinde getirmiştir. Dünya ülkelerinde ekonomik küçülmeler, artan işsizlik oranları ve hükümetlerin salgın etkilerinden kaçınmak üzere daha fazla borçlanmasıyla yoksulluğun derinleşmesi bu bağlamda kaçınılmaz olmuştur (Bozkurt vd., 2021, s. 5). Covid-19 virüsü, bulaşma konusunda insanlar arasında ayırım gözetmezken, ona yakalanma, gerekli sağlık hizmetlerine ulaşma, ekonomik kayıplara karşı korunma ve olumsuz sosyal etkilerden kaçınma gibi konularda eşitsizlikler, özellikle kırılgan gruplar üzerinde etkili olmuştur. Toplumsal ayrımları gün yüzüne çıkaran pandemi; zenginler, orta gelirli kesimler ve yoksul gruplar arasında önceden süregelen eşitsizliklerin daha da kötüleştiği bir atmosferi yaratmıştır. Yalnızca bu gruplarda değil, bu gruplar içerisinde çeşitli kırılganlıklar barındıran kadın, çocuk, yaşlı ve dezavantajlı bireylerin yoksulluktan doğrudan etkilenmesine yol açmıştır (Jamieson & Blerk, 2022, s. 434).

Yoksulluğun artışı ve derinleşmesi, yoksulluğun görünürlüğünü de etkileyerek bu süreçte dayanışmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Börner (2021), çalışmada Covid-19 pandemisinin diğer ekonomik, çevresel veya sosyal krizlerden farklılaşması bağlamında, dayanışmayı tetiklemek için daha uygun bir zemin oluşturduğunu öne sürmektedir. Buna göre; pandemi evrensel oluşu ve diğer krizlere oranla hayatın tüm

alanlarında herkesi etkilemesiyle diğer krizlerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır (s. 3).

Yaşanan ve yaşanacak olan kriz zamanlarının ortaya çıkardığı ani ihtiyaçların derhal karşılanabilmesi için dayanışmanın temel bir rol üstlendiği düşüncesi, dijital kaynakların bu kriz ortamlarının günümüz koşullarında vazgeçilmez araçları olduğu görüşünü doğrular. Bu dijital kaynaklar, internetin varlığıyla etkileşimli bir kitlesel iletişime olanak tanımaktadır. Bu anlamda internet; bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve benzeri araçlarla erişim sağlanan, sürekli kendini dönüştüren ve genişleyen bir ağ sistemi olarak, ses, görüntü, metin ve teknik donanımlardan oluşan içerik üretim araçları ile insan-insan, enformasyon-insan ve veri-veri etkileşimli iletişim kanallarını içeren çoklu bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Timisi, 2016, s.33).

Yoksullukla mücadele kapsamında yer alan ve çalışmanın esas noktası olan dayanışma ağları ise bu süreçte resmi yollarla gerçekleştirilen stratejilerin eksik kaldığı noktalarda destek mahiyetinde alternatif bir yol olarak düşünülmektedir. Neticede yoksullukla mücadelenin, çok karmaşık bir hale evrilmiş günümüz yoksulluk girdabından çıkmak için basit bir süreç halinde değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla iktisadi bilim ve sosyal bilimlerin el birliğiyle geliştirdiği mücadele politikaları hem pratikte hem de uygulamada bazı yetersizlikleri içerebilmektedir. Bu boşluğun günümüz teknolojilerinin imkân sağladığı yeni iletişim biçimleriyle desteklenebileceği öngörüsüyle mevcutta var olan dijital dayanışma ağları araştırmaya değer görülmüştür.

Araştırma Literatürü

Ekonomik temelli sorunlar, kriz zamanlarında yoksulluğun artışı ve yeni yoksulların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Aralık 2019'da ortaya çıkan pandemi neredeyse tüm dünyaya yayılarak ekonomik olarak gerilemeyi tetiklemiştir. Her ne kadar salgının etkisi yayılımından dolayı küresel yaygınlık kazansa da sonuçlarının sosyal tabakalar arasında eşitsiz bir şekilde dağıldığını gösteren araştırmalar mevcuttur (Bargain & Aminjonov, 2021; Gutiérrez-Romero & Ahamed, 2021; Jung vd., 2021).

Bir taraftan Covid-19 salgını ile boğuşulurken, bir taraftan da yoksul ülkelerde "açlık salgını" baş göstermektedir (World Food Programme, 2020). Gutiérrez-Romero ve Ahamed'e göre (2021), milyonlarca yoksul insan geçim kaynaklarını kaybettiğinden gerekli önlemler alınmadığı takdirde yaklaşık 107,8 milyon insan aşırı yoksulluğa itilerek, yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak yıllardır gerçekleştirilen ilerleme yok olma tehlikesi altındadır (s. 14). Sumner, Hoy ve Ortiz-Juarez'e (2020) göre ise dünya çapında yoksulluk içinde yaşayan insan sayısının 420-580 milyon artabileceğini tahmin edilmektedir (s. 6). Adıgüzel (2020), pandemi etkilerini Türkiye kapsamında makroekonomik bir çerçeveye değerlendirerek GSYH'de iyimser bir oranla 400-450 milyar TL, kötümser bir oranla ise 600-675 milyar TL kaybın olacağını tahmin etmektedir (s. 219).

Covid-19 pandemisi yalnızca biyolojik bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal olarak hastalanan insan sayısı, ölümler, günlük davranışlarda keskin değişimler, coğrafi, cinsiyet ve sosyal eşitsizliklere yansıyan pek çok sonucuyla sosyolojik bir olgu olarak var olmuştur (Basaure vd., 2021, s. 708). Pandemi sürecini konu alan çalışmalar eğitim düzeyi düşük olan kişilerin iş kayıplarından daha çok etkilendiğini, maddi açıdan yetersiz durumdaki kişilerin pandemi sürecinde daha da çok zorlandıkları ve yaşam memnuniyetinin herkesçe azaldığını göstermektedir (Prainsack, 2020, s.127).

Covid-19 pandemisi küresel anlamda sosyo-ekonomik yapılarda büyük tahribatlara yol açarken, bundan en çok etkilenen kesim dezavantajlı gruplardır. Çocuk, genç, yaşlı, kadın, engelli, azınlık ve yoksul kesimleri içerisine alan dezavantajlı grup kavramı, kendi kendine yetememe ve fayda sağlayacak araçlara erişememe durumlarıyla karakterizedir (Birinci & Bulut, 2020, s. 63). Özellikle yoksulluk, diğer dezavantaj durumları ile eklemlenerek durumu daha da zorlaştırmaktadır. Hâlihazırda toplumsal bir sorun olarak yoksulluk varlığını sürdürmekteyken, pandemi koşulları bu yoksulluğu daha da derinleştirerek yayılımını artırmaktadır. Bu kapsamda daha kırılgan bir konumda olan dezavantajlı grupların korunması ve bu gruplara yenilerinin eklenmesinin önüne geçilmesi önem arz etmektedir (Walter-McCabe, 2020).

Covid-19 pandemisinin ayak sesleri duyulmaya başlandığı andan beri özellikle dayanışma kavramının sıkça telaffuz edildiği görülmektedir. Salgın sürecinde hükümetlerce yurttaşlardan savunmasız kesimlere ve sağlık çalışanları gibi fedakarlıkta bulunan kişilere karşı dayanışma içerisinde olmaları istenmiş ve sorumluluk duygusuyla halk sağlığını gözetmeleri beklenmiştir. Bu bakımdan neoliberal politikalarda savunulan bireysellik çatışma içerisinde (Flynn, 2022). Çünkü topluma karşı bireysel sorumluluklarla katkıda bulunacağı fikrinin yaygınlık kazandığı bireycilik kavramı (Lynch & Kalaitzake, 2020, s. 243), "belirli bir kişinin kendisini kendi biyografisine göre planlama ve eylem merkezi olarak kavraması" (Beck, 1992, s.135) şeklinde tezahür etmektedir.

Dünya tarihinde gerçekleşen pek çok kriz bir şekilde dayanışma olgusuna ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde geline nokta ise özellikle Covid-19 pandemisi göstermiştir ki genele yayılan bir dayanışma için hem uzaktan etkileşime elverişli hem de küresel iletişimi destekleyebilecek teknolojik altyapı önemli bir gereksinim haline almıştır. Öne sürülen parçalı dayanışma kapsamında son otuz yılda gelişim gösteren internet teknolojilerinin bir taraftan sosyal parçalanma koşullarını geliştirdiği bir taraftan da karşılıklı bağımlılık için alt yapı oluşturduğu savunulmaktadır (Basaure vd., 2021, s. 710). Bu bağlamda gelişen teknolojilerin toplumlar açısından yerinin saptanması önemli görülmektedir.

Özellikle kapanma koşullarından dolayı dışarı çıkamayan kitlelerin, acil temel ihtiyaçlara ulaşmada güçlük çeken kişilerle dayanışmada bulunabilmeleri adına dijital dayanışma ağları ön plana çıkmaktadır.

González-Tanco (2021), gerçekleştirdiği araştırmada Covid-19 öncesi kurulan ve Covid-19 sonrasında dayanışma ihtiyacıyla kişilerin acil taleplerine geri dönüş sağlanması için oluşturulan iki çeşit yerel komşuluk ağını incelemiştir. Bu ağlar dijital tabanlı olmakla birlikte Covid-19 sonrasındaki dijitalleşmenin önemine vurgu yapılmıştır. Çalışmada yerel dayanışma ağlarının pandemi sürecinde “kaynakları belirleme, kişileri harekete geçirme, topluluk bilinci ve sosyal sermaye yaratma” yeteneklerinin bulunduğu ifade edilmiştir (s. 322-327).

Pandemi sürecini ele alarak yerel dayanışma ağlarına odaklanan çalışmada Kadioğlu (2021), pandemi öncesinde faaliyet göstermekte olup, pandemiyle birlikte mahalleler içerisinde alternatif medya tabanlı bir dayanışma gerçekleştiren ağ oluşumlarının kurucuları ile araştırmasını gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre ağ kurucuları dayanışma kavramı üzerinde fikir birliğinde bulunmakta ve bu ağların pandemi sonrasında da sürdürülebilir bir dayanışma kültürü inşa etmesine katkıda bulunmasını istemektedirler. Katılımcı ağların aynı zamanda politik duruşları da öne çıkmakta ve iletişim teknolojilerini toplumsal mücadeleleri ışığında sorunlarla baş etme yeteneklerini geliştirmek ve yaymak için kullanılmaktadırlar.

Gerçekleştirilen çalışmalar Covid-19 pandemisinin acil müdahaleyi gerekli kılan yapısıyla birlikte, teknolojik gelişmeleri de arkasına alarak çok hızlı bir şekilde kolay ve etkili çözümler üretebilen modellerin gelişmesini mümkün kıldığını göstermektedir (IUPUI, 2022, s. 7).

Özetleyecek olursak dünyada neoliberal küreselleşme ile birlikte karakterize olan yoksulluk olgusu, iyileştirmeye yönelik çabaların eksikliğinden kaynaklı olarak Covid-19 pandemisi gibi büyük çaplı kriz ortamlarında katlanarak geri döndürülemez bir hal almıştır. Bu noktada ilerleyen bilgi iletişim teknolojilerinin ve insanların sıkı sıkıya bu mecralara adapte olmalarının yoksullukla mücadelede toplumsal dayanışma açısından potansiyel barındırdığı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Krizler özelinde Covid-19 pandemisi bağlamı temel alınarak; yoksulluk, dayanışma ve dijitalleşme temalarını birleştiren bu araştırma nitel bir araştırma deseni olarak tasarlanmıştır. Ele alınan konunun keşfedilmesine yönelik olarak nitel araştırma, derin anlamları ortaya çıkarma gayesiyle spesifik ve rafine edilmiş soruları, bağlama duyarlı ve esnek bir biçimde tasarlamaya olanak tanımakta ve tüm araştırma süreçlerinin belli bir sırayı izlemek yerine döngüsel olarak ilişkilendiği bir yapıyı oluşturmaktadır (Fossey vd., 2002, s. 723). Bu bakımdan krizlerde yoksulluğun yarattığı sosyal eşitsizlikleri azaltmaya yönelik olarak alternatif bir çözüm yolu önerisi keşfetme yolunda dijital dayanışma ağlarını elen alan bu araştırma, nitel yöntemin vermiş olduğu esnekliği ve döngüsellliği kullanarak tümevarımsal bir desenden faydalanmaktadır. Araştırma sonucunda keşfedilmek istenen sorular genel olarak şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Dijital temelli dayanışma bir alternatif olarak yoksullukla mücadelede nasıl konumlandırılabilir?

Dijital dayanışmaya aracı olan oluşumların yoksullukla mücadele bakımından rolü nasıldır?

Dijital zeminde geliştirilen dayanışmaların iletişim süreçleri nasıldır?

Dijital dayanışma ağları krizler ve yoksullukla mücadele bakımından hangi avantaj ve dezavantajları barındırmaktadır?

Araştırma sorularının derinlikli veriye ulaşmayı gerekli kılması dolayısıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği; az sayıda kişiden detaylı olarak görüş, fikir ve deneyimlere dayanan bilgi alınmak istendiğinde, spesifik verilere ulaşılmak istendiğinde, sosyal gerçekliğin anlaşılmasında anlam ve yorumların önemine dayalı verilere ihtiyaç duyulduğunda ve hassas konularda veri toplanmak istendiğinde uygun olmaktadır (Kümbetoğlu, 2019, s. 82). Araştırmaya veri sağlayabilecek örneklem grubunun sayıca az olmasına karşın, konuları gereğince çok geniş insan kitlelerine dokunarak alanlarında uzmanlaşmaları göz önüne bulundurulduğundan, derinlemesine görüşme tekniği en uygun veri toplama yolu olarak görülmüştür. Seçilen örneklem grubu Türkiye’deki ulusal ve yerel dijital tabanı bulunan dayanışma ağları evreninden olup, zaman ve maddi kısıtlılıklar dolayısıyla ilk etapta amaçsal örnekleme yöntemiyle öne çıkan oluşumlardan belirlenmiştir. Araştırma devam ederken görüşme sağlanan kişilerin referansıyla kartopu örneklem yöntemiyle farklı oluşumlar da araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmada da amaçsal örnekleme yoluyla örneklem grubunu oluşturacak dayanışma grupları seçilirken; bu grupların araştırmanın konu ve amacına uygun düşecek şekilde varlık göstermeleri, dijital düzlemde gerçekleştirdikleri eylemler ve görünlülükleri, farklı açılardan görüşlere ulaşmayı sağlamak için yapısal özgünlükleri dikkate alınmıştır. Bu yolla belirlenen gruplar; Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği, Ahbap, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Temel İhtiyaç Derneği, Derin Yoksulluk Ağı, Corona Günlerinde İyilik Platformu (CoGi), Bi’Komşu ve Yurttaş Dayanışma Ağı’dır.

Görüşmelerde diğer kurumlara ulaşabilmek açısından kartopu örneklem yöntemine dayalı olarak, katılımcılardan iletişimde oldukları kurumlara yönlendirme talep edilmiştir. Araştırmanın amaçsal örnekleme yoluyla belirlenen İhtiyaç Haritası temsilcisine, Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği temsilcisinin ilettiği telefon numarası üzerinden ulaşılmıştır. İhtiyaç Haritası temsilcisi ile gerçekleştirilen görüşmede de aynı yöntemle Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisine ulaşılarak görüşme planı oluşturulmuştur.

Bu çalışmada araştırma evrenini; Türkiye içerisinde aktif faaliyet göstermekte olan, dijital kanalları kullanan, gerçekleştirdiği çalışmalarla genel anlamda yoksulluk ve yoksunluk üzerine katkı sunan her çeşitteki sivil toplum yapılanmaları oluşturmaktadır. Pandemiyle şekillenen

araştırma süreci bu yapılanmaların özellikle internet ortamlarında görünür olmalarına vesile olmuş ve araştırmacı gözlemleriyle de amaçsal olarak örneklem grubunun belirlenmesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte gözlem sonucu öne çıkan oluşumların dışında Google üzerinden “yoksulluk, dayanışma ve yardımlaşma” kavram kombinasyonları aranarak doğru örneklem grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca örneklem seçiminde araştırmaya konu olan oluşumlardan Yurttaş Dayanışma Ağı’nın web sitesi üzerinden yayımlanan Yurttaş Dayanışma Ağı Haritası’ndan faydalanılmıştır. Elde edilen tüm oluşumlar araştırma konusu ve kapsamı bakımından incelenerek derinlik, güncellik ve çeşitlilik sunabilecek veriler sağlaması için elenmiş ve toplamda 10 oluşum örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmacının gözlem ve araştırmalarıyla ulaşamadığı veya gözden kaçan tüm oluşumlar araştırmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

Belirlenen oluşumlar yapısal farklılıklarının yanında pandemiden önce kurulmuş olanlar ve pandemi esnasında kurulanlar şeklinde ayrılmış olup, araştırma kapsamında bu süreçteki faaliyetlerine odaklanılmıştır. Bu oluşumların ve görüşülen temsilcilerin detaylarına aşağıda değinilmiştir. Kurum temsilcilerine, konuları gereğince araştırmanın niteliği ve şeffaflığına katkı sağlanması amacıyla, kişilerin izinleri dahilinde isim ve statü bilgileriyle yer verilmiştir.

Covid-19 Pandemisinden Önce Kurulanlar Dayanışma Oluşumları

- Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği
- Ahbap
- Kalkınma Atölyesi Kooperatifi
- İhtiyaç Haritası
- Çorbada Tuzun Olsun Derneği
- Temel İhtiyaç Derneği
- Derin Yoksulluk Ağı
- Covid-19 Pandemisi Sırasında Kurulan Dayanışma Oluşumları

- Corona Günlerinde İyilik Platformu (CoGi)
- Bi’Komşu
- Yurttaş Dayanışma Ağı

Araştırma Süreci ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada literatürden yola çıkılan teorik veriler ve araştırmacı gözlemlerine dayalı olarak araştırma amaçları doğrultusunda, yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları katılımcıların kısaca kendilerini tanıtmaları, temsil ettikleri kurumdaki rollerini açıklamaları ve kurumlarını tanıtmaya yönelik sorularla başlamaktadır. Sonrasında yoksulluk, dayanışma ve dijitalleşme kavramlarını açıcı ve detaylandırarak birleştirici tarzda soruları içermektedir. Hazırlanan soruların uygunluğu, yeterliliği ve açıklığı açısından araştırma danışmanının uzman görüşüne başvurularak yeniden düzenlenmiştir. Sonrasında Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı’na gerekli başvurular gerçekleştirilmiş ve 29.12.2022 tarihli etik kurul onayı alınarak Ocak 2023 tarihinde araştırmanın veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Bilgileri ve Veri Toplama Aşaması

Katılımcılar	Temsil Edilen Oluşum	Oluşumda Üstlenilen Görev	Şehir	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Nuray USTA	Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği	Dernek Başkanı	Trabzon	Dernek binası	06.01.2023	1 saat 15 dk.
Mustafa Selim Unan	Ahbap Trabzon	Ahbap Trabzon Çevre Kurulu Gönüllüsü	Trabzon	Karadeniz Teknik Üniversitesi Toplantı Salonu	10.01.2023	42 dk.
Özgür Çetinkaya	Kalkınma Atölyesi Kooperatifi	Kurucu Ortaklarından	İzmir	Çevrimiçi Toplantı Platformu (Zoom)	13.01.2023	1 saat 3 dk.
Soner Çalış	Yurttaş Dayanışma Ağı	Kurucularından	İstanbul	Kafe	17.01.2023	1 saat 37 dk.
Zafer Kapusuz	İhtiyaç Haritası	Sosyal Etki Koordinatörü	İstanbul	Kafe	19.01.2023	41 dk.
Ahmet Türker	Çorbada Tuzun Olsun Derneği	Yönetim Kurulu Başkanı	İstanbul	Dernek binası	24.01.2023	56 dk.
Aykut Hoccoğlu	Bi’Komşu	Kurucularından	Ankara	Çevrimiçi Toplantı Platformu (Google Meet)	26.01.2023	20 dk.
Özlem Kermen	Temel İhtiyaç Derneği (TİDER)	Kaynak Geliştirme ve İletişim Müdürü	İstanbul	Çevrimiçi Toplantı Platformu (Zoom)	27.01.2023	59 dk.
Hacer Foggo	Derin Yoksulluk Ağı	Kurucularından	İstanbul	Kafe	02.02.2023	41 dk.
Merve Yılman	Ahbap Derneği	Sosyal Hizmet Uzmanı	İstanbul	Dernek binası	02.02.2023	13 dk.
Kevser Çimenli, Oya Demir, Sanem Erdil Kocaman	Corona Günlerinde İyilik	Kurucularından	İzmir	Çevrimiçi Toplantı Platformu (Zoom)	04.02.2023	1 saat 9 dk.

Araştırma başlangıcında görüşme sorularının test edilmesi açısından öncelikle nispeten kolay ulaşılabilir konumlarda bulunan, Trabzon ili içerisindeki pilot araştırma kapsamında görüşülen temsilciler Yetiştirme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği başkanı ve Ahbap Trabzon Çevre Kurulu gönüllüsüdür.

Gerçekleştirilen pilot uygulama ve gerekli düzenlemelerin yapılmasının ardından, diğer örneklem grubuna ulaşmak adına iletişim çalışmalarına başlanmıştır. Belirlenen kurumlar web siteleri ve sosyal medya hesapları aracılığıyla incelenerek iletişim kanalları tespit edilmiştir. Temsilcisi olunan kurum adına doğru ve yeterli veriye ulaşılabilmesi bakımından kurucular, yöneticiler, başkanlar ve iletişim sorumluları gibi yetkili görülen kişiler e-posta üzerinden araştırmaya davet edilmiştir. Araştırma davetlerine Corona Günlerinde İyilik platformu, Yurttaş Dayanışma Ağı, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Temel İhtiyaç Derneği ve Toktut olumlu geri dönüş sağlamıştır. E-posta üzerinden geri dönüş alınamayan temsilcilerle farklı iletişim kanallarıyla iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Derin Yoksulluk Ağı temsilcisine Instagram üzerinden davet metni gönderilerek, görüşme planının sağlanabilmesi adına WhatsApp üzerinden birebir iletişim sağlanmıştır. Bi'Komşu temsilcisine ise LinkedIn üzerinden davet metniyle ulaşılarak görüşme planı oluşturulmuştur. Bu süreçte e-posta, sosyal medya ve web sayfası kanallarıyla iletişime geçilmeye çalışılan Ahbap'tan geri dönüş alınamamıştır.

Yüz yüze görüşme tekniğinin sağlamış olduğu olumlu iletişim olanakları, veri toplama sürecine katkı sağlaması yönünden öncelenmiş olup, maddi olanakların, zamansal ve mekânsal kısıtlılıkların etkisiyle bazı görüşmeler çevrimiçi toplantı platformları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun İstanbul'da olması sebebiyle araştırmacının kendi imkanları dahilinde İstanbul'a seyahat ederek görüşmelere başlanmıştır. Bu noktada en büyük sınırlılık, görüşme sağlanacak katılımcıların yoğun iş tempoları sebebiyle görüşme tarihlerinin uzaması ve araştırmacının maddi olanaklarının kısıtlılığından dolayı süreci olabildiğince eşgüdümli gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Araştırma davetine olumlu geri dönüş yapan katılımcıların çoğu net bir tarih belirtmemiş olup, İstanbul'a gidilerek görüşmelere başlanan süreçte katılımcılarla sürekli iletişimde kalınarak tarihsel planlar ayarlanmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmada veri toplama tekniği ne olursa olsun verilerin kaydedilmesi temel noktadır. Kayıt süreci; mülakat kaydı, gözlemsel alan notları, fotoğraflama, haritalama, dokümanlar ve ses kaydı gibi çok çeşitli formlarda gerçekleştirilebilir (Creswell, 2021). Gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde ses kaydı, çevrimiçi görüşmelerde ses kaydının yanında video kaydı yapılmıştır. Aynı zamanda görüşme süreçlerinin tamamında alan notları tutulmuş olup, veri analizi kapsamında bulguları zenginleştirilmesi açısından değerlendirmeye katılmıştır.

Verilerin Analizi

Veri toplama aşamasında elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiş ve alan notları düzenlenerek tüm veriler çözümlenmeye hazır hale getirilmiştir. Araştırma konusu, kapsamı ve veri türü bakımından, hem bir veri toplama stratejisi olan hem de analiz kılavuzu olarak tümevarımsal bir mantıkla teori keşfine dayanan Gömülü Teori Metodolojisi seçilerek, araştırma süreçlerinde titizlikle uygulanmıştır. Bu metodolojinin temel prensibi, klasik tümdengelimci sosyolojik çalışmaların aksine, verilerin elde edilmesi ve eş zamanlı olarak analiz edilmesine dayalı olarak belli teorilerin doğrulanması yerine teorinin ortaya çıkarılmasıdır (Arık & Arık, 2016, s. 285-286). Söz konusu tümevarımcı analiz, araştırmacının veriyle etkileşimine dayanmakta ve verilerden örüntülere, kategorilere, temalara ulaşılmasını içermektedir (Patton, 2018, s. 453).

Staruss ve Corbin (1990) tarafından ileri sürülen prosedür ve ilkeler temel alınarak sürdürülen veri toplama ve analiz süreçleri, Saldana'nın (2019) kodlama metotları takip edilerek raporlaştırılmıştır. Görünürde gerçekleştirilmiş olan etiketlemeden ziyade bir bağlantı kurma çabasıyla karakterize olan kodlama aşaması, kodlanacak veriler içerisinde fikirler arası ilişkiseliliği sağlayan bir düzlem oluşturmaktadır (Richards & Morse, 2013, s. 154). Charmaz'ın (2014) deyimiyle analizin kemiklerini oluşturan kodlama, bütünleştirilerek işleyen ve hareket edebilen bir iskeleti var etmektedir (s. 113). Deşifre edilen ses kayıtları ve tutulan alan notları; kodlamanın en küçük yapı birimi olan kodlara, kodları gruplandırarak içerisine alan kategorilere ve ana konuyu aktarmak üzere kod ve kategorilerin üst başlıklarını oluşturan temalara ayrıştırılmıştır. Tüm bu kodlama süreçleri tekrar tekrar verileri okumayı, gözden geçirmeyi, değerlendirmeyi ve böylece anlamlı bir bütün oluşturmaya sağlayacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal çerçeve ve literatür kısımlarında olduğu gibi bulgular kısmında da tezin ana yapısı takip edilmiş olup, katılımcılardan elde edilen verilerle birlikte çalışmanın konusu bir serüven şeklinde resmedilmiştir. Araştırmanın temaları olarak, "Yoksulluk Değerlendirmeleri" başlığıyla konuya giriş yapılmış, "Krizden Dayanışma" başlığında konunun gelişimi verilmiş ve "Yoksullukla Mücadeleye Dijital Dayanışma Ağları Açısından Bakmak" başlığında ise tüm hikâyenin çıktılarının ortaya konulduğu bir güzergâh oluşturulmuştur. Okuyucu bu sıralamada; öncelikle yoksulluk izlenimleri edinmekte, devamında yoksulluğun pandemi kriziyle birlikte dayanışma perspektifinde nasıl yer aldığını görebilmekte ve sonrasında da yoksullukla mücadele anlamında dijital dayanışmaları yeşerten tüm bu sürecin ortaya çıkardığı sonuçları izlemektedir. Bulguların genel bir krokiğini oluşturan tüm bu süreçler, kod birliklerinin birbirleriyle ilişkilendirilerek bir çokluğu var ettiği örüntünün ortaya çıkarılmasına dayanmaktadır (Stenner, 2012, s. 136). Bulgular kısmında her kategori ve her koda değinilmiş olup, kodları örneklendirmek ve açıklamak üzere en az bir katılımcı yorumu ile konu desteklenmiştir.

Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği tarafsız bir yaklaşımla gerçekleştirilen tüm bu araştırma süreçlerinin şeffaf ve ayrıntılı olarak raporlanmasıyla desteklenmiştir.

Bununla birlikte Gömülü Teori çalışmalarıyla ilgili Charmaz'ın (2006) öne sürmüş olduğu güvenilirlik,

özgünlük ve yararlılık kriterleri rehber alınarak araştırma gerçekleştirilmiştir (s. 182-183).

Bulgular

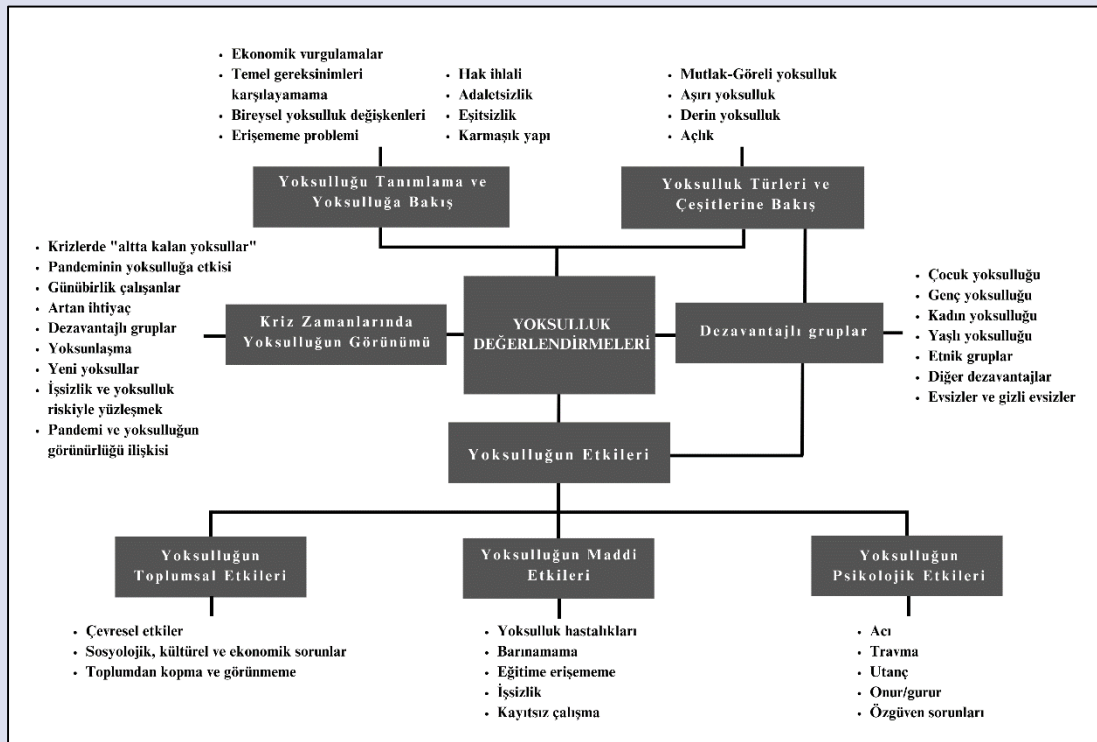
Bu bölümde, katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin kodlanarak ilişkilendirildiği verilerin sunumuna yer verilmiştir. Veriler araştırma konusunun ilerleyişine uygun olacak şekilde sırasıyla "Yoksulluk Değerlendirmeleri," "Krizden Dayanışmaya" ve "Yoksullukla Mücadeleye Dijital Dayanışma Ağları Açısından Bakmak" başlıkları altında temalandırılarak yazıya dökülmüştür.

Tez özeti olan bu çalışmada önemli kategorilere ve kodlara ait yorumlara kısaltılarak yer verilmiştir.

Yoksulluk Değerlendirmeleri

Bu başlıkta katılımcıların yoksullukla ilişkili olarak değerlendirmeleri, belirlenen kod ve kategoriler altında birbiriyle ilişkilendirilerek sunulmuştur. Belirlenen kod ve

kategoriler; gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların sorulan sorulara ve araştırmanın ana konularına karşılık vermiş oldukları benzer ve aynı zamanda farklılıkları da barındıran ifadelerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Örneğin bu başlık altında işlenen "Yoksulluk Değerlendirmeleri" temasında; katılımcıların yoksulluğu nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşleri "Yoksulluğu Tanımlama ve Yoksulluğa Bakış" kategorisinde bir araya getirilmiştir. Katılımcıların bu kategoride yer alan ortak ifadelerinden hareketle yapmış oldukları maddi ilişkilendirmeler "ekonomik vurgulamalar" kodunu oluştururken, "hak ihlali, adaletsizlik, eşitsizlik ve karmaşık yapı" gibi kodlar doğrudan kullanmış oldukları kelimelerle koda dökülmüştür. Katılımcı ifadeleriyle şekillenen kod haritaları ilgili tema başlıklarının altında Şekil 1., Şekil 2. ve Şekil 3.'te yer almaktadır.

Şekil 1. Katılımcıların Yoksulluk Değerlendirmelerine İlişkin Kod Haritası

Yoksulluğu Tanımlama ve Yoksulluğa Bakış

Yoksulluğa ilişkin katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde ekonomik vurgulamaların yapıldığı fakat bunun yanında yoksulluğun yalnızca maddi yönden ilişkilendirilmediği ikinci bir boyut ortaya çıkmaktadır.

Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi ise yoksulluğu "erişimeme problemi" olarak tanımlarken bunun yalnızca maddi yönden değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir:

Sonuç olarak yoksulluk aslında erişimeme problemi. İşte kitap alamamak. Kitap almak istiyorsun ama alamıyorsun. Ama çok okumak istiyorsun yani ya da

sinemaya gitmek istiyorsun, gidemiyorsun. Yani hep böyle bir erişimeme problemi var. Bu gıda da olabilir, kitap da olabilir, ne bileyim bir arkadaşınla birlikte bir yerde oturunca onu ödeyip ödememe problemi de yani. Böyle bir duruma da dönüştü. O yüzden de yani sadece gelir üzerinden bakmamak gerektiğini düşünüyorum (Foggo, Derin Yoksulluk Ağı kurucularından).

Benzer şekilde Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisi "Genellikle yoksulluğa ekonomik gözle bakıyor insanlar. Fakat ekonomik ve politik nedenlerin ötesinde aslında yoksulluk kültürel, sosyolojik ve psikolojik olarak çözülmesi gereken bir alan. Biz böyle yaklaşıyoruz en azından."

şeklindeki bakış açısıyla yoksulluğun yalnızca maddi olanaklarla ilişkilendirilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Türker, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Yönetim Kurulu Başkanı).

Katılımcıların yoksulluğa ilişkin tanımlamalarında ve değerlendirmelerinde keskin sınırların olmadığı görülmektedir. Bu da yoksulluğun karmaşık yapıda ve sürekli değişim halinde olmasıyla katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

Yoksulluk Türleri ve Çeşitlerine Bakış

Yoksulluğun tanımının ve yoksulluğa bakışın hem ulusal hem de yerel boyutta değiştiğini ifade eden Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi *“Yoksulluk sadece klasik anlamda mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk değil...Yoksulluk ruhsal boyutta tartışılıyor.”* diyerek yoksulluk türlerinin de bu süreçte yoksulluk alanında farklılaştığına dikkat çekmiştir (Foggo, Derin Yoksulluk Ağı kurucularından).

Katılımcıların ele aldıkları diğer konu yoksulluğun *“aşırı ve derin”* hali şeklindedir. Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisi *“Şunu anlamak lazım, evsizlik yaşayan hatta evsizliğe aşırı yoksulluk dersiniz onun işte bir öncesi aşırı en dipse, bir önü derin yoksulluk, bir de normal yoksulluk.”* şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır (Türker, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Yönetim Kurulu Başkanı).

Dezavantajlı Gruplar

Katılımcılar sıklıkla yoksulluğu dezavantajlı gruplar nezdinde değerlendirmiştir. Özellikle çocuk yoksulluğuna büyük oranda değinirken, kadınlar, gençler, yaşlılar, etnik gruplar, evsizler ve bağımlılık, şiddet, istismar ve benzeri dezavantajlarla eklenen yoksulluk durumları katılımcılar tarafından yorumlanmıştır. Bu noktada çalışma alanının yakınlığı kapsamında Kalkınma Atölyesi Kooperatifi ve Yetiştirme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği'nin çocuk yoksulluğuna, Çorbada Tuzun Olsun Derneği'nin evsizliğe ve Yurttaş Dayanışma Ağı'nın kadın yoksulluğu ve etnik gruplara daha fazla değinmesinin beklenen bir durum olarak belirtilmesi gerekli görülmüştür.

Yoksulluğun Etkileri

Katılımcı ifadelerinden hareketle kişi nezdinde yoksulluğun psikolojik etkileri, yoksulluğun maddi etkileri ve yoksulluktan kaynaklanan toplumsal etkiler olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur. Yoksulluğun ruhsal boyutuna değinen Derin Yoksulluk Ağı temsilcisine göre erişememe problemi olarak yoksulluk kişide utanç, acı ve travmaya sebep olmaktadır.

Özellikle çocukların eğitime erişememesi ve okuldan kopuşları yoksulluk değerlendirmeleri içerisinde değinilen bir diğer etkidir. Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi, aileden aktarılan yoksulluğun, çocuğun yoksul bir hayatı devralmasında etkili olmasına vurgu yaparak *“Yani bir çocuğun okumak istediği halde sadece evini geçindirmek için, ailesine katkıda bulunmak için çalışmaya başlaması eğitim hakkına erişememesi demektir.”* şeklinde dile getirmiştir. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi temsilcisi de yoksul ailelerin çocuklarının eğitimden mahrum kalmasını yoksulluğun toplumsala yayılma etkisiyle değerlendirerek *“...Biz bu çocukların da yani en azından mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerinin çocuklarının büyük bir kısmının da*

artık okuldan geri dönülemeyecek bir şekilde de koptuğuna inanıyoruz. E bu da gelecek nesillerde daha fazla yoksullaşma demek.” şeklinde ifade etmiştir (Çetinkaya, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi kurucu ortaklarından).

Yoksulluğun kişiler açısından psikolojik ve maddi etkilerinin yanında toplumsal açıdan olumsuz sonuçları olan bir problem olduğu da değinilen bir diğer konudur. Corona Günlerinde İyilik platformu temsilcisi *“iklim krizinin, kıtlığın, açlığın, göçlerin”* ve pek çok olası felaketin yoksulluğu desteklediğini ve herkesi etkileyen sonuçlara gebe olduğunu vurgulamıştır (Demir, Corona Günlerinde İyilik platformu kurucularından).

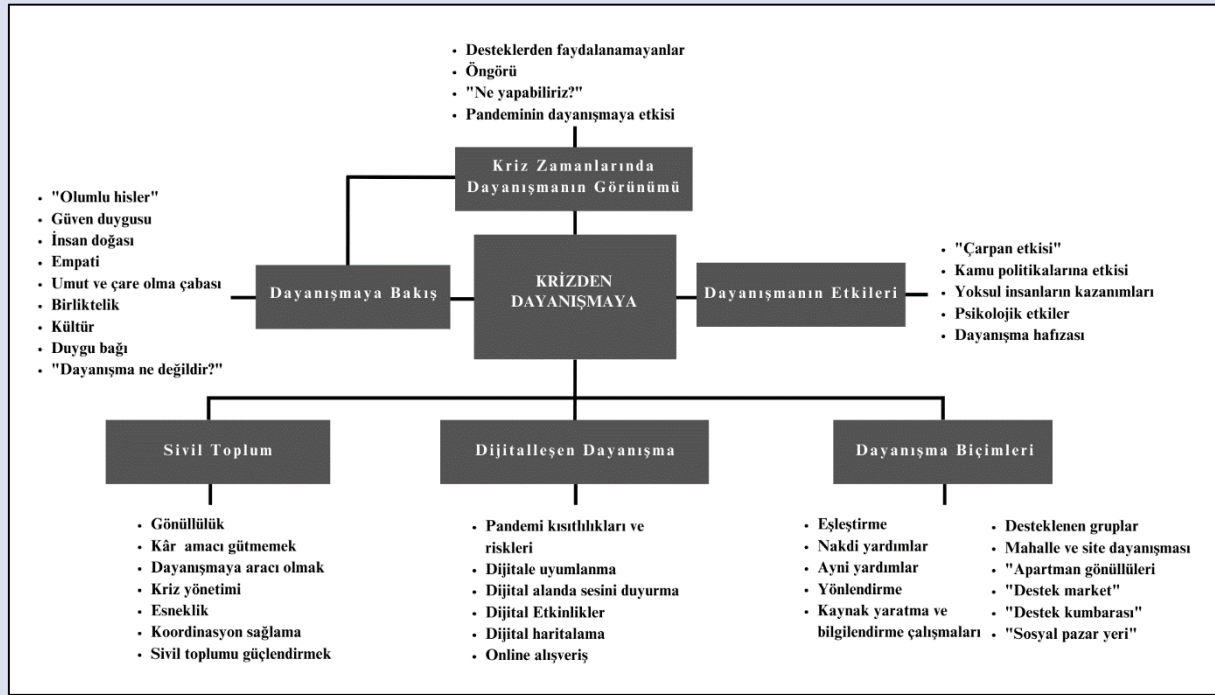
Kriz Zamanlarında Yoksulluğun Görünümü

Kriz zamanlarında yoksulluğa yönelik değerlendirmeler incelendiğinde katılımcıların tamamında olumsuz bir etkilenenin söz konusu olduğu fikri öne çıkmaktadır. Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi *“krizlerde en alta itilenler de yoksullar”* şeklinde ifade ederken, Yurttaş Dayanışma Ağı temsilcisi ise benzer şekilde bir ifadeyle *“...deprem olur, sel olur, ne bileyim bir şey olur yani bir kriz olur. Ekonomik kriz olur falan. En altta kalanların canı çıkar o işlerde. Kimse onları gözetmez yani çoğunlukla en son onlara sıra gelir.”* diyerek tüm krizlerde yoksulların en çok zarar gören kesimde olduğuna vurgu yapmıştır (Foggo, Derin Yoksulluk Ağı kurucularından; Çalış, Yurttaş Dayanışma Ağı kurucularından).

Covid-19 pandemisinin özellikle işsizlik sorunu ekseninde yoksullaşmaya neden olduğu katılımcıların tümünün değindiği bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik konusu katılımcılar tarafından yoksulluğun hem etkeni hem de sürdürülmesine yol açan bir sebep olarak görülmektedir. Burada özellikle halihazırda yoksul olan ve geçimini gününbirlik işlerde çalışarak sağlayan kesim üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi temsilcisi pandeminin en doğrudan etkilenenleri olarak *“...dezavantajlı grupları ya da toplumun yoksul kesimlerini, ücretli çalışmayan, daha çok enformel sektörde çalışan, herhangi bir ücret garantisi olmayan, herhangi bir iş güvenliği olmayan insanları”* işaret etmiştir. *“Bugün iş varsa çalışan, yarın ne olacağını çok bilmeyen insanlar”* olarak özellikle tarım işçilerinin pandemi zamanı iş kaybıyla birlikte doğrudan yoksullukla karşı karşıya kaldıklarını dile getirmiştir (Çetinkaya, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi kurucu ortağı). Temel İhtiyaç Derneği temsilcisi günlük çalışan işçilerin büyük zarar gördüğünü ifade etmiş ve *“Zaten işler durduğu için onların çalışma şansı olmadı ya da garson gibi servis elemanları çok ciddi zarar gördü.”* diyerek bu sektöre yönelik süreçlerin bir nevi kaosa dönüştüğünü eklemiştir (Kermen-Erbaş, Temel İhtiyaç Derneği Kaynak Geliştirme ve İletişim Müdürü).

Krizden Dayanışmaya

Bu başlıkta pandeminin yoksulluğa etkisinden yola çıkarak dayanışmaların oluşum süreçlerine ve dijital alanın bu süreçlerle ilişkisine dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Şekil 2. Krizin dayanışmaları ortaya çıkarma süreçlerine ilişkin kod haritası

Kriz Zamanlarında Dayanışmanın Görünümü

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı etkileyen ve belirsizliğiyle pek çok kısıtlamayı beraberinde getiren yapıyla olumsuzlukların panik havasında çözümsüz kalabilmesine ya da gecikmeli çözümlere zemin hazırlamıştır. Ani ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesi ve artan yoksullukla baş etme de bu sorun alanlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuyla ilgili kamu desteğine yönelik Ahbap Trabzon temsilcisi devletin yardım sağlayamadığı zamanların bulunduğunu vurgulamış, Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği temsilcisi ise *"Pandemi başladığında devlet de buna hazır değildi. Yani neyi nasıl yaparız, nasıl çıkarız işin içinden diye programı yoktu."* diyerek pandemi atmosferinin yardımsız kalan çağrılarına ışık tutmuştur (Usta, Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği başkanı). Yoksullukla ilgili devlet desteklerinin formel sektörde çalışan kişiler için fayda sağladığını belirten Kalkınma Atölyesi Kooperatifi temsilcisi ise diğer taraftan enformel sektörde çalışanların bunlardan yararlanamadığına dikkat çekmiştir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak yoksullukla baş etme sürecinde bir handicap olarak nitelenen aşırı yoksulluk, gelir sağlayacak devamlı bir iş ya da devlet destekleri gibi kaçış kapılarının altında kalmasıyla desteklerin de ulaştırılamaması durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu savı destekleyen Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisi bu konuya ilişkin olarak belirli bir noktaya kadar yoksul denebilecek kesimin bir nebze desteklerden faydalanabildiğini fakat derin yoksulluk ya da aşırı yoksulluk seviyesinde olan kişilerin sağlanan hizmetlerden yararlanamadığını dile getirmiştir.

Bu noktada yoksulluğun arttığı ve bununla birlikte görünürlük kazandığı bir zemin oluşturan Covid-19 pandemisinin, desteklerden veya yardımlardan

faydalanamayan kesim için de bir çözüm arayışını beraberinde getirdiği verilere dayanarak ortaya konulmuştur. Bu çözüm arayışları kapsamında dayanışma alanı ön plana çıkarak bu çalışmanın temel sorularından birine konu olmaktadır: Bir kriz olarak Covid-19 pandemisi ile yoksullukla mücadele ve dayanışma arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Araştırmaya konu olan kurumların bir kısmı pandemi öncesinde kurulmuş ve faaliyetlerine devam ederken, diğer bir kısmı pandeminin yaratacağı etkiyi öngörerek pandemi başlangıcında organize olarak kurulmuştur. Pandemi öncesinde var olan kurumlar pandeminin başlangıcından itibaren yaşanacak olumsuzluklara karşı bir öngörü geliştirerek faaliyetlerinde yoğunlaşmaya gitmiştir. Bunun yanında yine aynı öngörü üzerinden birleşerek yeni oluşumlar kuran sivil inisiyatifler çözüm olma arayışının bir parçası olarak faaliyete geçmişlerdir. Bi'Komşu temsilcisi *"...burada bu yardıma ihtiyacı olan insan sayısının hızlı bir şekilde artacağını öngördük."* diyerek Türkiye'den önce kapanma önlemleri alan ülkelerdeki kriz dalgasının buraya da geleceğini fark ederek kapanmalar yaşanmadan projelerini başlattıklarını ifade etmiştir (Hocaoğlu, Bi'Komşu kurucularından). Yurttaş Dayanışma Ağı temsilcisi *"...böyle süreçlerin nasıl bir etki yaratacağını kimleri dışarda bırakacağını öngörmek zor olmadı, olmuyor yani bizim için."* diyerek bunu vurgularken, Corona Günlerinde İyilik temsilcisi *"safları sıkı tutalım... birbirimize ihtiyacımız olacak öngörüsüyle"* birleştiklerini dile getirmiştir (Çalış, Yurttaş Dayanışma Ağı kurucularından & Çimenli, Corona Günlerinde İyilik kurucularından).

Pandemi başlangıcında kurumların ileriye dönük olarak yaşanabilecek olumsuzluklara ilişkin öngörülerini "ne

yapabiliriz?” sorusu etrafında toplanmalarını sağlayan etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda “ne yapabiliriz?” sorusu yeni dayanışma ağlarının ortaya çıkışının kırılma noktasını temsil etmektedir.

Dayanışmaya Bakış

Katılımcıların dayanışma kavramına ilişkin yaptıkları değerlendirmelerin tamamı manevi değerler üzerinden gerçekleşmiştir. Bi’Komşu ve Corona Günlerinde İyilik platformu (Demir) temsilcileri “güven duygusuna” değinmişlerdir. Bi’Komşu temsilcisine göre dayanışma, zedelenen güven duygusunu yeniden yeşerten bir olgudur. Corona Günlerinde İyilik platformu temsilcisi ise dayanışmanın yarattığı “iyilik halinin” güven ortamı oluşturulmasına katkısına değinmiş ve insanlara umut aşılayan niteliğinden söz etmiştir. İhtiyaç Haritası ve Yurttaş Dayanışma Ağı temsilcileri “insan olmanın doğasına” dair bir ilişkilendirme yapmışlardır. İhtiyaç Haritası temsilcisi maddi desteğin ötesinde orada bulunma halinin bile güçlü hissettirdiğine ve bunun da empati ile sağlanabileceğine işaret etmiştir. Yurttaş Dayanışma Ağı temsilcisi ise “...karanlıkta ufak bir ışık olma anlamıyla” yola çıkan dayanışma olgusunun aynı zamanda insanlığın bize yüklediği bir nezaketten kaynaklandığını ifade etmiştir. Dayanışmaya yönelik öne çıkan diğer bakış “birliktelik, bir arada olma ve beraberlik” unsurlarına eşlik eden toplumsal atıflardır. Bi’Komşu temsilcisi kendi oluşumlarının merkezinde gördükleri dayanışmayı, isimleri üzerinden yaptıkları analogiyle komşuluk kültürüyle ilişkilendirdiklerini ifade etmiştir. Temel İhtiyaç Derneği temsilcisi dayanışma kültürüne değinirken, Yurttaş dayanışma Ağı temsilcisi “yurttaş olma halinin verdiği duygu bağıyla” koruyup kollamaya çabalayan bir dayanışma geleneğini tahayyül etmiştir. Dayanışmayı “herkesi ötekine yaklaştıran bir diyalog yolu” olarak niteleyen Yurttaş Dayanışma Ağı temsilcisi, dayanışmanın aynı zamanda eşitlik eksenine götüren birleştirici bir tarafı olduğunu belirtmiştir.

Dijitalleşen Dayanışma

Covid-19 pandemisi sağlık açısından getirdiği bazı kural ve kısıtlamalar bakımından afetler gibi diğer kriz durumlarından farklılaşmaktadır. Dolayısıyla yoksullukla mücadele ve dayanışma alanlarında da pandemi atmosferine uyumlanma çabaları gelişmiştir. Sokağa çıkma yasakları ve mesafe kısıtlamaları dolayısıyla yüz yüze gerçekleştirilen bazı faaliyetlerde ertelemeler olduğu görülmüştür. Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisi “Aslında krizler fırsatlarını beraberinde doğurur. Özellikle böyle bir krizi yaşıyor olmak, dijital teknolojilerin çok ön plana çıkıyor olması ister istemez bizi bazı geçişlere götürdü.” diyerek pandeminin dayanışma üzerinde en kayda değer etkilerinden biri olan dijital adaptasyonu bir fırsat olarak nitelendirmiştir (Türker, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Yönetim Kurulu Başkanı). Tüm kurumlar özellikle iletişim pratiklerini çevrimiçi platformlara taşımış ve diğer faaliyetlerini de dijital tabanlı teknolojilerden faydalanarak dönüştürmüşlerdir. Yetişme Çağındaki Çocukları Koruma Derneği temsilcisi, tüm haberleşme süreçlerini kurdukları WhatsApp grupları üzerinden gerçekleştirdiklerini dile getirmiş ve evlerinden çıkamayan ihtiyaç sahiplerinin bulundukları mevkilere sivil toplum kuruluşlarının sokağa çıkma yasaklarından muaf olmalarını sağlayan Kaymakamlık izinleriyle birlikte kumanya yardımı yaptıklarını iletmıştır. İhtiyaç Haritası temsilcisi de ofislerini bu süreçte kapatarak evden çalışma sistemine geçtiklerini

belirtirken, yüz yüze gerçekleştirdikleri faaliyetlerine örnek olarak “Otuz şehir gezdik. Uçakla gezmedik. Çünkü Covid olursak o gittiğimiz şehirde on beş gün kalacaktık. Zorunluydu. Biz otuz şehri arabayla gezdik mesela tek tek ya da daha dikkatli davranarak işlerimizi yapmaya çalıştık. Online pratiğe ayak uydurduk.” demiş ve zorlanmadıklarını ifade etmiştir (Kapusuz, İhtiyaç Haritası Sosyal Etki Koordinatörü). Covid-19 pandemisi öncesinde de dijital alanlarda büyük oranda faaliyet gösteren Ahbap Derneği de yüz yüze gerçekleştirdikleri ev ziyaretlerini çevrimiçi görüşmeler şeklinde yaptıklarını ve önlemler olarak yardımları ulaştırdıklarını iletmışlerdir.

Tüm bu veriler beraberinde pandemi döneminde kısıtlılıklar ve ardından gelen yoksulluktaki artışın dayanışma taleplerinin büyük oranda dijital ortamlarda tezahür etmesi noktasına bizleri ulaştırmaktadır. Dijitalleşen dayanışma çerçevesinde en çok göze çarpan alanlar; dijital haritalama, dijital alanda fatura ödeme ya da alışveriş yaparak dayanışmaya katkı sağlama şeklindedir. Dijital haritalama özellikle İhtiyaç Haritası ile öne çıkmakta ve çevrimiçi olarak görüntülenebilen bir harita üzerinden ihtiyaçların paylaşılabildiği bir sistemi ifade etmektedir. İhtiyaç Haritası temsilcisi “ihtiyaç görebildiğiniz ve destekçi buluşturan bir harita” şeklinde tanımlayarak, kendi çalışma alanlarının temelini yansıtan bu sistemi şu şekilde açıklamıştır:

Fikir olarak platformun ana işleyişi de şöyle: bir ihtiyaç var bu platformda görünüyor. Bir destekçi var. İsterseniz ihtiyacı direkt destekleyebiliyorsunuz, isterseniz de benim elimde fazladan bilgisayar var o var şu var deyip platforma destek de girebiliyorsunuz. Biz daha sonra arka tarafta destekçi ihtiyacı sahibiyle de eşleştirebiliyoruz. Biz ana çerçevede ihtiyaçla destekçi buluşturan bir platformuz. (Kapusuz, İhtiyaç Haritası Sosyal Etki Koordinatörü)

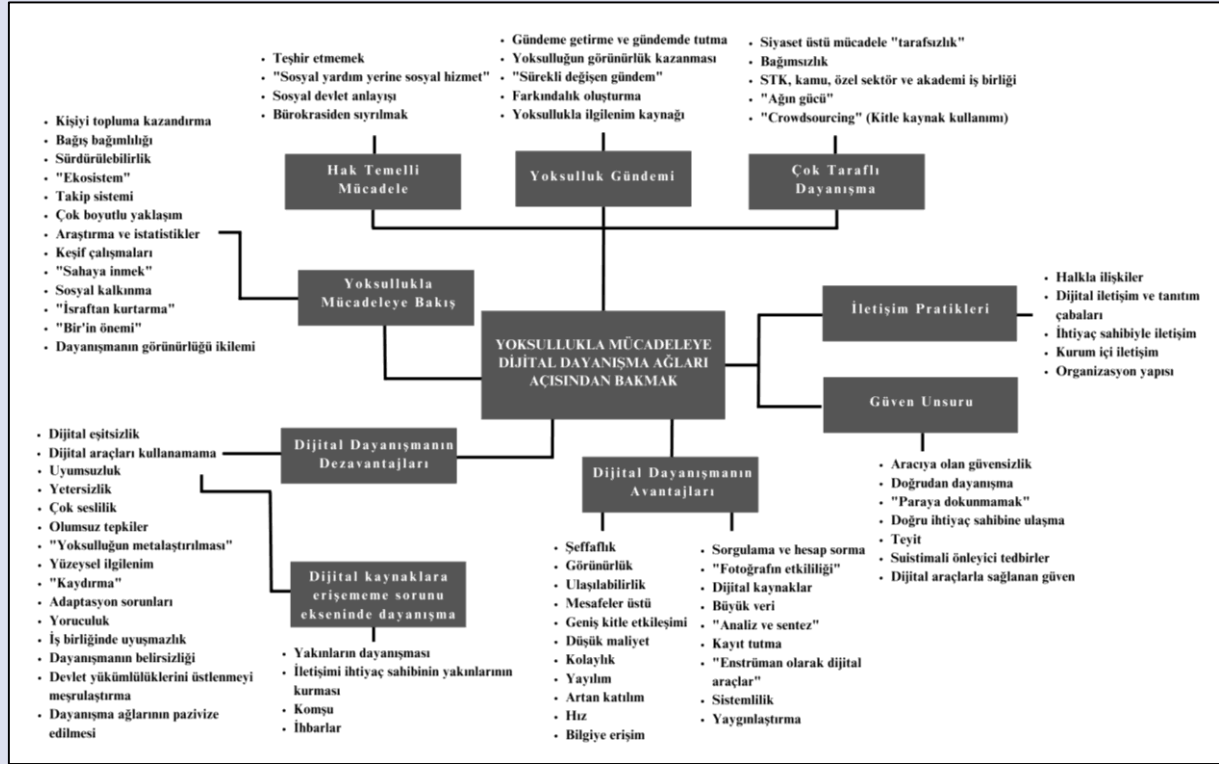
Dayanışma Biçimleri

Dijital haritalama, dijital alanda fatura ödeme ya da alışveriş yaparak dayanışmaya katkı sağlama alanları değerlendirildiğinde en sık vurgulanan “eşleştirme” kavramı ortak nokta olarak belirmektedir. Dijital alanlar dayanışmayı temel anlamda tarafları eşleştirerek sağlamaya olanak tanımaktadır. Buradaki esas nokta büyük bir kitleye ihtiyacı duyurabilme ve yine büyük bir kitleden dayanışmaya gönüllü olacak kişileri bir araya getirebilme becerisi olarak nitelendirilebilir. Bi’Komşu temsilcisi, dijitalleşmenin sağladığı bu geniş kitleyi ölçekleyebilme yetisini vurgulayarak geliştirdikleri sistem olmasaydı “...kendi sosyal medyalarımızdan bir duyuru yapıp faturasını ödeyemeyen arkadaşlar bize ulaşsın deyip, sonra o ödeyemeyen insanları yine kendi çevremizden ödeyebilecek insanlarla da eşleştirebilirdik ama burada çok sınırlı kalırdı yani bu yapacağımız çalışma.” demiş ve bireyselleşen oranda kitlesel bir dayanışmayı olanaklı kıldıklarını nitelendirmiştir (Hocaoğlu, Bi’Komşu kurucularından).

Yoksullukla Mücadeleye Dijital Dayanışma Ağları Açısından Bakmak

Bu başlık altında görüşülen kurumların yoksullukla mücadeleye ilişkin bakış açıları ele alınmış olup, sonrasında hak temelli mücadele, yoksulluk gündemi, çok taraflı dayanışma, iletişim pratikleri, güven unsuru, dijital dayanışmanın avantajları-dezavantajları ve dijital kaynaklara erişim eksende dayanışma kategorilerine yer

verilmiştir. Söz konusu kod ve kategoriler Şekil 3'te yer alan kod haritasından izlenebilmektedir.

Şekil 3. Yoksullukla mücadelede dijital dayanışma ağlarına ilişkin kod haritası

Yoksullukla Mücadeleye Bakış

Yoksullukla mücadeleye yönelik bakış açılarına bakıldığında öne çıkan fikrin kişiyi topluma kazandırma çabaları olduğu görülmüştür. Bu noktada yalnızca kişilere maddi ihtiyaçlarını karşılamak açısından yaklaşmanın yanlışlığı vurgulanmıştır. Sürekli olarak sosyal yardım odaklı bir bakış açısının bu yardımlara bağımlılık oluşturduğu ve bunun da sürdürülebilir olmadığı belirtilmiştir. *"Bir yerden sonra yemek, kıyafet vermek, bu sosyal yardımlar bizi de rahatsız ediyor. Çünkü bir noktadan sonra bağımlılık haline geliyor."* diyen Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcisi, bu yardımların arka planında kişilerin topluma kazandırılmasına yönelik sistemli ve sürdürülebilir çalışmalar yürüttüklerini ifade etmiştir (Türker, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Yönetim Kurulu Başkanı).

Yoksulluk girdabında yer alan kişilerin topluma kazandırabilmesine yönelik olarak neler yapılabileceğine değinen Corona Günlerinde İyilik platformu temsilcisi, onlara yönelik iş alanları yaratılması ve verilen desteğin karşılığında üretim yapmak gibi sorumluluklar yüklenmesi gerektiğini açıklamıştır. Yaşlılık, hastalık veya herhangi bir dezavantaja sahip bireyleri bunun dışında tutmakla birlikte kişilerden gönüllü olarak bazı görevlerde bulunmasının beklenebileceğine vurgu yapan temsilci, *"Aşevleri açmak belki bir çözüm ama bir yere kadar. O aşevlerini açtığınızda oradan yemek alan insanların gelip işte haftada iki gün soğan doğramasını sağlarsanız başka bir şey yapmış olursunuz."* diyerek Çorbada Tuzun Olsun

Derneği temsilcisinin de değinmiş olduğu kendini besleyen ekosistem fikrini desteklemektedir (Demir, Corona Günlerinde İyilik kurucularından).

Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi kişisel olarak da dayanışma sağladığı bireylerle iletişimi sürdüren biri olarak bu sürecin bir kere destek olup bırakmak değil, takip sistemini de içerisinde barındırması gerektiğini vurgulamıştır.

Dijital Dayanışmanın Avantajları

Dijital kaynaklara dayalı olarak güveni sağlarken kişilerin özel bilgilerinin paylaşılmadan işleyişin gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulayan Derin Yoksulluk Ağı temsilcisi, kurum veya kuruluşların kendi verilerinin açık ve şeffaf bir şekilde paylaşılması gerektiğini de eklemiştir. Benzer bir ifadeyle güveni sağlamaya ilişkin olarak şeffaf bir şekilde bilgi paylaşımı yapılmasının önemine vurgu yapan Corona Günlerinde İyilik temsilcisi ise *"Dijital bunun olmazsa olmaz en önemli anahtarı. Sosyal medya web sitesi ve diğer kullanılabilecek bütün dijital araçlar bunlar çok önemli. Google yorumlar bile çok önemli. Bütün bunları kullanmak lazım."* diyerek kurumların açık bir şekilde bilançolarından, gerçekleştirdikleri faaliyetlere kadar birçok şeyi herkesin ulaşabileceği şekilde dijital alanlarda paylaşmaları gerektiğini ifade etmiştir (Demir, Corona Günlerinde İyilik kurucularından). Kendilerinin de buna uygun düşecek bir şekilde özellikle sosyal medyayı aktif olarak kullandıklarını belirtmiştir. Şeffaf bir şekilde faaliyetlerini kamuoyuyla paylaşma konusunun önemine diğer katılımcı kurumlarca

da değinilmiş olup, bu şeffaflığın dijital alanlarda herkese açık bir şekilde yayınlanarak sağlanması dijital dayanışmanın avantajları kategorisine bizleri götürmektedir. Bu kategori içerisinde değerlendirilerek ortaya çıkan avantajlar; görünürlük, ulaşılabilirlik, mesafeler üstü, geniş kitle etkileşimi, düşük maliyet, kolaylık, yayılım, artan katılım, hız, bilgiye erişim, sorgulama ve hesap sorma, fotoğrafın etkililiği, dijital kaynaklar, büyük veri, analiz ve sentez, kayıt tutma ve enstrüman olarak dijital araçlar şeklinde çeşitlenmiştir.

Dijitalleşmenin sağladığı görünürlük avantajına insanların doğru dayanışmaları görüp ulaşabilmesi açısından gereklilik gözüyle bakan Corona Günlerinde İyilik platformu temsilcisi “...Eğer yaptığımız iyi örneği anlatabilirsek hani insanlar doğru adrese gidebilirler ya da doğru adreslerle eşleşebilirler diye düşündük. O anlamda yapılan iyi çalışmaların örneklerinin görünür olmasını da düşünüyoruz.” demiştir (Demir, Corona Günlerinde İyilik kurucularından). “Covid döneminde dijital araçlar bizim hem etkinliğimizi artırdı hem görünürlüğümüzü artırdı hem de yaptığımız işlerin niteliğini de değiştirdi bence ama iyi de oldu.” diyen Kalkınma Atölyesi Kooperatifi temsilcisi ise kendi çalışmalarının dijitalleşme pratikleriyle birlikte daha büyük bir kitleye görünür olması konusunda önemli katkıları olduğunu ileri sürmüştür (Çetinkaya, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi kurucu ortaklarından). Ulaşılabilirlik avantajının diğer tarafında ise kurumların faaliyetleri için alanında uzman kişilerle veya geniş bir kitleyle kolaylıkla iletişim kurabilmesi üzerinedir. Örneğin Kalkınma Atölyesi Kooperatifi temsilcisi dijital araçların faydalarıyla ilgili “...Şöyle bir güzelliği oldu uluslararası uzmanları davet edebiliyoruz... Şimdi biz bu insanlara normal şartlarda belki kolay kolay ulaşamazdık.” sözleriyle bu konuya dikkat çekmiştir (Çetinkaya, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi kurucu ortaklarından).

Dijital Dayanışmanın Dezavantajları

Dijital dayanışmanın dezavantajları; dijital eşitsizlik, dijital araçları kullanamayanlar, uyumsuzluk, yetersizlik, çok seslilik, olumsuz tepkiler, yoksulluğun metalaştırılması, yüzeysel ilgilenim, kaydırma, adaptasyon sorunları, yoruculuk, iş birliğinde uyumsuzluk, dayanışmanın belirsizliği, devlet yükümlülüklerinin üstlenilmesinin meşrulaştırılması ve dayanışma ağlarının pasifize edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada bu dezavantajların detaylarına değinilecektir.

Katılımcılar tarafından en sık vurgulanan dezavantaj dijital eşitsizliğin ve dijital kaynakları kullanma yeteneğinden mahrum olmanın ortaya çıkardığı sorunlara yöneliktir. Dijital eşitsizlik kapsamında yoksul kesimin internet, telefon, bilgisayar gibi dijital araçlara erişme noktasında problem yaşaması ve dolayısıyla da dijital alana taşınan bu dayanışmalara ulaşma imkanının kısıtlı olması nitelenmektedir. Pandemiyle birlikte dijital eşitsizliğin büyük oranda uzaktan eğitime erişemeyen çocuklarda görüldüğü sık sık vurgulanmıştır.

Mesela dijital eşitsizliğin ne kadar yoğun olduğu da ortaya çıktı yani. Millî Eğitim Bakanlığı’nın o dönemdeki açıklaması: 3 milyona yakın öğrenci erişemedi internete.

Bugün erişecek mi? Yok, daha da fazla bence. (Foggo, Derin Yoksulluk Ağı kurucularından)

Bununla birlikte yoksulluk büyük oranda kaynaklara erişim sorununu kapsamı dolayısıyla pandemi gibi herkesi kapsayan kurallara; destekleri, yardımları ve dayanışmaları tümüyle ve aniden dijital alana taşınması önemli bir dezavantaj olarak görülmektedir. Dijital kaynaklara erişememenin yanında, bu kaynakların mevcutta bulunsun bile özellikle belli bir yaş üzerindeki kişilerce kullanım yeteneklerinin sınırlı olduğu vurgusu diğer bir dezavantajı oluşturmaktadır. Pandemiyle birlikte yoksulluğun ve ihtiyaç sahibi olmanın yeni yoksulları ortaya çıkarmasının ve bunun yanında yoksullukla mücadele pratiklerinin aniden dijitalle aktarılmasının iletişim kopukluğuna yol açtığı vurgulanmaktadır. Dijital araçlara erişememe, bu araçları kullanamama gibi dezavantajlara; desteklerden ve dayanışmalardan haberdar olmama, çeşitli sebeplerle başvuruda bulunamama durumları da eşlik edebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma bulguları, pandemiyle birlikte alınan eve kapanma önlemleri ve benzeri kısıtlama kararların yoksulluğu doğrudan etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Yaprak, Şahinöz ve Şahinöz’ün (2021, s. 179) çalışmalarında vurguladıkları üzere yoksullukla birlikte; enflasyon, gelir eşitsizliği, işsizlik, eğitim eksikliği ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları gibi faktörlerin kriz durumlarından doğrudan etkilenmeye ve daha fazla zarar görmeye neden olduğu, bu araştırmanın bulgularıyla da desteklenmiştir. Pandemide olduğu gibi diğer tüm krizlerde de yoksullar “altta kalanlar” olarak olumsuz etkilere en açık ve en kırılgan grupta yer almaktadır. Beklenmedik kriz durumlarından korunma ve kaçınma bakımından herhangi bir güvencesi bulunmayan bu gruplar, pandemiyle birlikte yoksulluğun açlığa doğru dönüşmeye başladığı bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Diğer taraftan halihazırda yoksul olan kişilerin yoksulluğunu derinleştiren pandemi krizi, işini kaybederek güvencesizleşen yeni yoksulları da bu çembere dahil etmiştir. Araştırma bulguları, pandeminin yoksulluk üzerindeki diğer önemli etkisinin ise, görünürlük açısından olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Pandemi öncesinde istihdama katılmış olup, belli bir maddi güvenceye sahip olan kişilerin işlerinden olmasının ve işsizlik riskinin ardı sıra yoksulluk tehdidi altında bulunmalarının, yoksulluğun toplum genelinde gündeme gelen ve konuşulan bir olgu olarak yer etmesine vesile olduğu görüşü ön plandadır.

Toplumsal sorunların çözümünde devletin rolünün, günümüzde baskın olarak ortaya çıkan neoliberal küresel devlet politikalarıyla birlikte azalması, yoksulluğun ailenin üzerine devredilen bir çözüm arayışına dönmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla neoliberal eğilimlerle beraber seçici, kayırmacı ve ayrımcı uygulamalara karşılık dayanışma ağları, devletin azalan rolünün ortaya çıkardığı boşluğa bir alternatif olarak gelişmektedir (Krstić vd., 2021, s. 335). Bu bağlamda gelir kaybı yaşayarak ihtiyaç sahibi konumuna gelen kişilerin hızlı artışı ve yaygınlığı,

sunulan desteklerin yetersizliğiyle beraber, bu desteklerden faydalanamayan büyük bir dezavantajlı grubu ortaya çıkarmıştır. Tüm bu atmosferde toplumsal bir refleks olarak dayanışma güdüsünün ortaya çıktığı görülmektedir. Pandemi krizinin dayanışma açısından bir fırsat olarak nitelendirildiği teorik veriler ve katılımcı görüşlerine istinaden çalışma bulguları, pandemi krizinin kamusal ve kurumsal anlardaki süregelen işleyişin zayıflıklarını, gerçekleşen sivil toplum dayanışması vasıtasıyla gün yüzüne çıkardığı varsayımını (Börner, 2021, s. 3) desteklemekte ve bu zayıflıklardan oluşan boşlukların sivil toplum dayanışmasıyla örnek oluşturabilecek şekilde doldurulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Yoksullukla mücadele açısından kamu politikalarından, yardım stratejilerinden, yerleşik uygulamalardan ve bazı hayırseverlik faaliyetlerinden farklı olarak dayanışma düsturu, eşitlik ilkesine bağlı gelişim göstermektedir. Araştırma bulguları, Fleischmann, Holck, Liu, Muhr ve Murgia'nın da (2022, s. 242) çalışmalarında vurgulamış oldukları, farklılıkları içinde barındırarak örgütlenen dayanışmaların eşit zeminde varlık göstermelerinin onların güçlü yanları olarak karşımıza çıktığı fikrini desteklemektedir. Ayrıca dijital alanın avantajlarının da eklenmesiyle eşit zeminde varlık gösteren bu dayanışmalara yeni bir boyut kazandığı ortaya çıkarılmıştır. Hem pandemi öncesinde kurulmuş olan yapılar, hem de pandemiyle birlikte ortaya çıkan yeni oluşumlar, dijital araçlarla yeni dayanışma modelleri geliştirmişlerdir. Dijital haritalama, online fatura ödeme ve online alışveriş yöntemleri bu modellere örnek olarak öne çıkmakta ve farklı oluşumlarda eş zamanlı olarak kullanılmaktadır.

Krizin yıkıcı etkisi ve demoralize eden atmosferine karşı dayanışmanın sağladığı umut ve güven duygularını yeşerten dijital dayanışma ağları, insanları bir araya getiren araçlar olarak rol almışlardır. Yoksulluğun kötüye giden seyrine karşılık, zor durumda olan insanların sesini duyurmaya ve kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için toplumdaki dayanışma güdüsünü bir potada birleştirmeye vesile olan bu yapılanmalar, dijital olanaklarla birlikte ulusal çapta yayılım göstererek kitlesel dayanışma örneklerini ortaya çıkarmışlardır. Araştırma bulguları, IUPU'nun (2022) gerçekleştirdiği pandeminin de etkisiyle gelişmekte olan bağış yollarına ilişkin üç platformun incelenmesiyle elde edilen raporun sonuçlarıyla uyumludur. Rapor, teknolojik gelişmelerin yeni bağış modellerini ortaya çıkarmasının akabinde, pandeminin bu süreçleri hızlandırması üzerine kişilerin bağışta bulunma eğilimlerini de olumlu etkilediğini göstermiştir. Söz konusu etkilerle benzer şekilde bu araştırmanın sonuçları; incelenen oluşumlarda şeffaflık ve hesap verebilirlik üzerine katılımcıların baskın ortak vurgusunun insanlardaki güvensizliği giderebileceği fikrini desteklemektedir. Bunun yanında dayanışma ağlarının eşitsizlikle mücadele çabalarıyla, halkın sivil toplumu desteklemesine katkı sunmak üzere gerçekleştirdikleri eğitim/bilgilendirme faaliyetlerinin olumlu etkisi ve dijitalleşmenin dayanışmayı büyütme potansiyeli bu araştırmanın bulgularıyla uyumludur.

Tüm bunlarla birlikte incelenen dayanışma yapıları; hak temelli mücadeleyi gözetme, sosyal yardımdan ziyade sosyal hizmet odaklı bir yaklaşımla kişilerin hayata kazandırılarak yoksulluktan kurtarılmasını gözetken sürdürülebilir ekosistemleri geliştirme, yoksulluğun çözümüne ilişkin araştırma ve geliştirme faaliyetleriyle bilgilerin paylaşımını sağlama, bağımsız bir zeminde çok taraflı iş birliklerinin hızlandırıcı, kolaylaştırıcı ve iyileştirici gücünü kullanma, toplumun doğrudan birbiriyle dayanışmasını sağlayarak aracıya olan güvensizliğin önüne geçme ve yaşanabilecek tüm gelecek krizlerde yarattıkları dayanışma hafızasıyla kriz yönetiminde ve olumlu toplumsal dönüşüme hizmet etme noktalarında örnek oluşturan bir rol üstlenmişlerdir. Böylelikle dijital dayanışma olanaklarının yoksullukla mücadelede bu noktalarda gelişime zemin oluşturduğu ve söz konusu örnek rolün kısa bir sürede dayanışmanın çarpan etkisiyle yayılımına, yoksul insanların durumlarını iyileştirici kazanımlarına ve yoksulluğun daha fazla gündeme getirilmesine katkı sağladığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma sonuçları, Angaw'ın (2021) çalışmasında ortaya koyduğu sonuçlarla uyumlu olup; pandeminin yaratmış olduğu sosyo-ekonomik problemlerin üstesinden gelmek üzere kamunun sınırlı tepkilerinin yanında, sivil toplum kuruluşlarının yaşanan kriz durumunun olumsuz etkilerini hafifletmede önemli rol oynadığına işaret etmektedir. Diğer taraftan bu yapılanmalar, tüm olumlu etkilerinin yanında yoksullukla mücadele bakımından sınırlı etkiye sahiptirler.

Sonuç olarak, incelenen dayanışma yapılarının sağlayacakları olumlu katkıların yalnızca kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesiyle bireysel yoksulluktan kaçınma pratiklerine destek olmakla sınırlı kalmayıp, toplumsal açıdan birbirini gözetme sorumluluğunu görünür kılarak, dayanışmanın halkta yaygınlaştırıcı bir dönüşüme vesile olacağı düşünülmektedir. Bu konuda özellikle iletişim olgusunun, yoksullukla mücadele alanının gelişimine yönelik önemli bir noktada bulunduğu ve dijitalleşmeyle birlikte iletişim çabalarının daha güçlü, organize ve bütüncül bir mücadele habitatına yön verebileceği fikri çalışma bulgularınca desteklenmektedir. Fakat burada dijital kaynakların doğru ve yeterli kullanımı kritik önemdedir. Pandemi dönemindeki ani dijital uyumlanma süreçleri yoksullukla mücadele pratikleri açısından yeni model ve stratejileri ortaya çıkarmış olsa da diğer taraftan mücadele edilecek olan yoksulluk zemini bu dijitalleşme hızıyla tamamen paralellik göstermemiştir. Dolayısıyla dijital olanaklar; destekleyici, hızlandırıcı ve güçlendirici etkisi kapsamında yerleşik mücadele pratikleriyle birleştirilerek alanın gelişimi sağlanmalıdır. Yoksulluğu azaltma üzerine kendi penceresinden katkı sunan kamu, sivil toplum, akademi ve benzeri tüm mücadele çevrelerinin dijital iletişimin gücünü kullanarak ortak kaynaklara stratejik bir bağla bağlanmalarının, alanın gelişimine yönelik potansiyel faydaları içerdiği düşünülmektedir.

Dijitalleşmenin giderek daha fazla toplumsal süreçlerde yer etmesinin yoksullukla mücadele açısından bu çalışmayla ortaya konulan dezavantajları aşması

sağlanarak, öne sürülen avantajların yaratacağı katkıları gözetken bir temelde etkili kullanımının, bu alanda emek veren tüm kurum ve kuruluşların çalışmalarına fayda sağlayacağına inanıyoruz.

Extended Abstract

The problem of poverty is a deep and complex issue that leads to the most painful stories of societies. In times of crisis, these painful stories increase dramatically, turning poverty into an inextricable vortex. One of the sharpest recent examples of this has been the Covid-19 pandemic. The pandemic crisis led to unemployment among people who were already struggling with poverty and could not access basic sources of income. This situation caused poor people to fall into even more difficult circumstances and created new poor. In such a crisis environment, planned crisis strategies and rapid interventions were crucial to minimize the damage. However, the Covid-19 pandemic, which occurred at unprecedented magnitudes, inevitably brought some shortcomings, even though certain measures and regulations had been put in place. To fill the gap created by these shortcomings, social solidarities have come to the forefront, developing new strategies to fight against increasing poverty. The pandemic, which marked a period in which everyone was confined to their homes due to the measures and restrictions taken, led to the realization of all communication areas on digital grounds. Therefore, the solidarities that emerged have pioneering qualities for the development of new models that act through digital networks.

The Covid-19 pandemic, which is the starting point of this research, has been handled with the assumption that it triggered social solidarity along with the great effects it created. The unification of these solidarities in the search for a remedy to the poverty conditions created by the severe economic effects of the pandemic constitutes the main point of the research. It was deemed important to examine solidarity especially in the context of poverty. Despite all the difficulties and painful losses, the pandemic could be brought under control within a certain period of time. However, the poverty epidemic, which was intensified by the pandemic like a domino effect, is influenced by various conditions and continues to cause deep wounds in societies over time.

This study aims to examine digital solidarity networks that operate to meet the urgent basic needs of people affected by the poverty problem that has increased with the pandemic by using a communication perspective. For this purpose, in the research phase following the Grounded Theory methodology, 10 organizations with digital solidarity activities on a national scale were analyzed. In-depth interviews were conducted with authorized representatives of these organizations in different structures. The interview recordings and field notes were meticulously analyzed and reported.

The study, which is currently taking place in a crisis, has brought with financial and temporal constraints and has developed a number of strategies to overcome them. The research sample was purposefully selected to ensure diversity that would allow for the generation of in-depth data addressing the research questions. Face-to-face interviews were prioritized whenever possible, while participants who could not be reached in person were contacted through digital means. Accordingly, not only the digital solidarity networks that emerged with the pandemic, but also the institutions established before and holding a corner of the fight against poverty with their unique functions were included in the research. In this way, this study examined how the solidarity and digitalization processes that were triggered by the pandemic developed through these channels, in the hope that they would provide important inferences about the entire anti-poverty habitat.

The results of the research confirm the assumption that poverty and solidarity tendencies have increased during the pandemic crisis and reveal that the solidarity strategies developed have an impact on anti-poverty policies. In addition, the advantages and limitations of digital solidarity communication were identified, and it is thought that they constitute remarkable data in the field of poverty alleviation. Other important results of the study show that these formations enable a rights-based struggle and appeal to people's sense of trust by gaining transparency and visibility. In addition, it has been revealed that the struggle strategies developed are benefit-oriented by considering multilateral cooperation. It is hoped that all these results will contribute to the development of the field.

Keywords: Poverty, Solidarity, Digital Solidarity, Solidarity Networks and Grounded Theory Methodology.

Kaynaklar

- Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 191-221.
- Angaw, K. W. (2021). Policy responses and social solidarity imperatives to respond to the COVID-19 pandemic socioeconomic crises in Ethiopia. *ClinicoEconomics and Outcomes Research*, 13, 279-287. <https://doi.org/10.2147/CEOR.S301176>
- Arık, F., & Arık, I. A. (2016). Grounded teori metodolojisi ve Türkiye'de grounded teori çalışmaları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 285-309.

- Bargain, O., & Aminjonov, U. (2021). Poverty and COVID-19 in Africa and Latin America. *World Development*, 142, 105422. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105422>
- Basaure, M., Joignant, A., & Mascareño, A. (2021). Between distancing and interdependence: The conflict of solidarities in the COVID-19 pandemic. *Sociological Perspectives*, 64(5), 706-725. <https://doi.org/10.1177/07311214211005492>
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Birinci, M., & Bulut, T. (2020). Covid-19'un sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri: Sosyal hizmet bakış açısından bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 62-68.

- Bozkurt, V., Dawes, G., Gülerce, H., & Westenbroek, P. (2021). *The Societal Impacts of Covid-19: A transnational perspective*. Istanbul University Press. DOI:10.26650/B/SS49.2021.006
- Börner, S. (2021). Practices of solidarity in the covid-19 pandemic. *Culture, Practice & Europeanization*, 6(1), 1-14. <https://doi.org/10.5771/2566-7742-2021-1-1>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage Publications.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory* (2nd ed.). Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (S. B. Demir & M. Bütün, Çev.). Siyasal Kitapevi.
- Fleischmann, A., Holck, L., Liu, H., Muhr, S. L., & Murgia, A. (2022). Organizing solidarity in difference: Challenges, achievements, and emerging imaginaries. *Organization*, 29(2), 233-246.
- Flynn, A. V. (2022). Solidarity and collectivism in the context of COVID-19. *Nursing Ethics*, 29(5), 1198-1208. DOI: 10.1177/09697330211072371.
- Fossey, E., Harvey, C., McDermott, F., & Davidson, L. (2002). Understanding and evaluating qualitative research. *Australian & New Zealand journal of psychiatry*, 36(6), 717-732.
- González-Tanco, E. (2021). A.C./D.C. Redes virtuales de solidaridad vecinal ante la COVID-19. Contra el aislamiento y la desinformación. OBETS. *Revista de Ciencias Sociales*, 16(2): 315-330. <https://doi.org/10.14198/OBETS2021.16.2.06>
- Gutiérrez-Romero, R., & Ahamed, M. (2021). Covid-19 response needs to broaden financial inclusion to curb the rise in poverty. *World Development*, 138, 105229.
- Indiana University – Purdue University Indianapolis [IUPUI]. (2022). *Digital for good: A global study on emerging ways of giving*. <https://scholarworks.indianapolis.iu.edu/bitstream/handle/1805/31230/GlobalPerspectivesDigitalforGood.pdf>
- Jamieson, L. & Blerk, L., V. (2022). Responding to COVID-19 in South Africa – social solidarity and social assistance. *Children's Geographies*, 20(4), 427-436. 10.1080/14733285.2021.1924359
- Jung, J., Manley, J., & Shrestha, V. (2021). Coronavirus infections and deaths by poverty status: the effects of social distancing. *Journal of economic behavior & Organization*, 182, 311-330. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.12.019>
- Kadioğlu, D. S. (2021). *Alternatif medya yaklaşımıyla yerel dayanışma ağları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Galatasaray Üniversitesi.
- Krstić, N., Gavrilović, D., & Zaharijevski, D. S. (2021). Socially endangered families in the solidarity network. *Global Social Welfare*, 8, 317-336.
- Kule, H., & Es, M. (2010). Türkiye’de kentsel yoksulluk: Kocaeli örneği. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(50), 259-300.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Lynch, K., & Kalaitzake, M. (2020). Affective and calculative solidarity: The impact of individualism and neoliberal capitalism. *European Journal of Social Theory*, 23(2), 238-257.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel analiz ve yorumlama. A. Çekiç & A. Bakla (Ed.), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.) içinde (s. 431-541). Pegem Akademi.
- Prainsack, B. (2020). Solidarity in times of pandemics. *Democratic Theory*, 7(2), 124-133.
- Richards, L., & Morse, J., M. (2013). *Read me first for a user's guide to qualitative methods*. Sage Publications.
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (A. Tüfekci-Akcan & S., N. Şad, Çev.). Pegem Akademi.
- Stenner, P. (2012). Pattern. In C. Lury & N. Wakeford (Eds.), *Inventive Methods: The happening of the social* (s. 136-147). Routledge.
- Staruss, A. L. and Corbin, J. (1990). *Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Sage Publications.
- Sumner, A., Hoy, C., & Ortiz-Juarez, E. (2020). Estimates of the impact of covid-19 on global poverty. *WIDER Working Paper*. 2020/43 DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2020/800-9
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?. *Kalkınma ve Küreselleşme*, 1, 13-54.
- Timisi, N. (2016). *Dijital: Kavramlar, olanaklar, deneyimler*. Kalkedon Yayıncılık.
- Walter-McCabe, H. A. (2020). Coronavirus pandemic calls for an immediate social work response. *Social Work in Public Health*, 35(3), 69-72.
- World Food Programme. (2020). WFP Chief warns of hunger pandemic as COVID-19 spreads (Statement to UN Security Council). World Food Programme. Retrieved March 10, 2021, from <https://www.wfp.org>
- Yaprak, Ü., Şahinöz, T. & Şahinöz, S. (2021). Evaluation of socio-economic fragility index against disasters: example Turkey provinces. *Turkish Journal of Public Health*, 19 (2), 168-181. DOI: 10.20518/tjph.768182